

BİR RADYO ALICISININ SERENCÂMI

Caner Arabacı *

İletişim tarihi içinde radyo ve televizyonun yazılı basından sonra önemli bir yeri vardır. Türkiye'de ilk radyo yayınlarının yapıldığı yıllarda acaba Anadolu'nun takibi nasıl ve hangi seviyede olmuştur? Bu denemede, 1927 yılı itibarıyla radyo yayınlarını takip etmek isteyen Konya Ticaret Odası'nın çalışmaları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konya'da bir radyo alıcısının satın alınması, kullanılması o yıllar için önemli bir problemdir. Ayrıca elektriğin, henüz yetersiz de olsa sadece aydınlatma amacıyla kullanıldığı da hatırlanmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Radyo, Akümülatör, telsiz, Konya, Ticaret Odası.

STORY OF RADIO RECEIVER

Radio and television occupy important roles in the history of communication just after the printed press. How at what level the people in Anatolia followed the radio broadcast when the transmission first started in Turkey. The subject of this study is the operations of Konya Chamber of Commerce to follow radio broadcasts the year 1927. Acquiring a radio receiver and its use was a big problem for that time. Moreover electricity power was insufficient and its use was limited to lighting purposes only.

Keywords: Radio, battery, wireless, Konya, Chamber of Commerce

Son asırlar insanlık tarihine hangi özgün buluşları hediye ettik?

Konumuz elbette bu değil. Zira icatlar, icatları yapacak mucitler, hep bir hür düşünce ortamı ve bilimsel düşünceyi kafalarda geliştirmenin ürünü. Bizse, insanlığın bütün bilinen tarihi boyunca ortaya koyduklarını defalarca katlayan buluş ve gelişmelerin, baş döndürücü süratle yapıldığı son yüzyılı hep kavgalarla geçirdik. Kavgalarımız, devletimizin müthiş çöküşü sırasında; ya yıkıcı dış güçlerle veya kuruluş döneminde kendi kendimizle oldu. Kendisi ile kavgalı bir toplumun sükûnet denilen ve evreni kapsayan geniş görüşlülüğü yakalaması zordur. Onun için buluşlara kapı aralayan sırları bulduran duru ortamı henüz kuramadık.. Buna rağmen bir şeyler olmuşsa, özdeki duygu ve asaletin küçük parıltılarıdır bunlar.

Konu, elbette bu da değildi.

Acaba son asırlar, dünyadaki teknik gelişme ve icatları Türkiye'nin takip sürati nedir? Radyo yayınları Amerika'da hizmete koşulduktan kaç yıl sonra bizim insanımıza ulaşmıştır? Radyodaki yedi yıllık ara, televizyonda niçin yarım asra varıvermiştir? 1920'li yıllarda teknolojiyi daha yakından takibe teşne Türkiye, 1960'lı yıllarda neden daha ağır aksaktır?

Evet, elbette konu bu da değildi. Biz asıl ilk radyo yayınlarının Anadolu bozkırlarında nasıl takibe çalışıldığının üstünde durmak istiyoruz. Acaba daha çarık, kıl şalvaruç etek içindeki; en hızlı yük ve ulaşım vasıtası olarak deve ve küçüklerini, öküz arabası denilen kağnyı kullanan, aydınlanma aracı olarak elektiriğe kavuşmak için daha on yıllar beklemesi gereken, toprağı kara sabanla ekipdiken insanımız ; 1920'li yıllara hem de taşrada niçin 7 yıl sonra ulaşabilmiştir?.. Tabi-i 1920'li yılların olmazlar içindeki "olur"u ile.. 1960-70'li yılların "var"lar içindeki "yok" ve geç takibinin nedenine dönmeden üç çeyrek asırlık olaya gitmek istiyoruz.

Şüphesiz "konuşan makine", 1927-1972 Anadolu'su için en heyecan verici alet durumundadır. Şimdilerde sokak satıcılarının tezgahlarında bile bol miktarda olması, Cihan ve İstiklâl Harpleri'nden yeni çıkmış yoksul milletin o günlerinde de aynı aletin mebzûl bulunduğunu göstermemektedir. Kaldı ki teknolojik gelişme, "konuşan makine"ye aç olan dünya için daha, doyurucu miktarda mamûl madde sunacak seviyede değildir. Üç çeyrek asırda radyo alıcısı için "doyma" noktasına gelinmesi bir sonuçsa, başlangıcın açlığını biraz hayal edebilmek gerekmektedir. Bütün Türkiye için bin civarındaki alıcının, İstanbul merkezli olarak Anadolu'ya doğru yayılıp paylaşıldığını düşünün. Bir

* Yrd. Doç.Dr., S.Ü. İletişim Fakültesi.

tek alıcıya sahip olmanın aşılmaz zorluğunu hayalleyin.. İşte o şartlarda 1927 Konya bir alıcıya ulaşıyor..

1. Radyonun Kısa Geçmişi

Kullanmak mı? O çok daha zor bir iştir. Konya; ağaçtan kaşık, yapağıdan keçe, deriden ayakkabı, pamuk veya yünden yatak, demirden keser yapabilmektedir.. Taşınmermerin dantela gibi işlendiği, bakmaya kıyılmayacak güzellikte rengarenk çinilerin sırlanıp hizmete sunulduğu mimarî âbideleri vardır Konya'nın.. Ama o, elektriği akümülatöründen alan lambalı konuşan makinenin dilinden anlamamaktadır.. Radyoya kulak vermek, onun yaydığı haber ve müziği hayret karışımı bir heyecanla dinlemek başka, kullanmak başkadır. Onun için Konya'ya ilk gelen radyo alıcısı nasıl kullanılmıştır, kimler kimlere öğretmiş veya yeterince öğretmemiştir, geriye dönerek bakmakta fayda vardır..

Fakat radyo alıcısından önce radyoya nasıl geldi? Kısaca radyo tarihçesini vermek istiyoruz. Zira radyolu dönemle öncesini kıyas ancak böylece mümkün olacaktır.

Radyo telsizine ulaşabilmek için altmış yıllık; biri diğerini tamamlayan buluşlar geçidini izlemek gerekmiştir. Çalışmalar 1860'lar öncesinde başlar. Hemen hepsi de Batılı olan bilim adamlarının birbirini tamamlayan çalışmalarından öncelikle söz edilmesi gerekeni İskoçyalı matematikçi James Clerk Maxwell'dir. Maxwell, 1864'te elektrik dalgalarının varlığından söz ederek, bu dalgaların uzunluk ve hızlarını ölçme denemeleri yapar. Bu teori üzerine sonra Alman fizikçi Heinrich Rodolf Hertz, İngiliz Oliver Ladge, Rus Alexander Popoff, İtalyan fizik profesörü Augusto Righi çalışırlar.

Righi'nin talebesi Marchese Guglielmo Marconi, kendinden önceki buluşlardan faydalanarak önce iki sonra 1896'da dört km'ye telsiz mesajını göndermeyi başarır. Marconi'nin pratik telsiztelgrafı İngiltere'de ilgi uyandırır. İşin ticari yönü keşfedilmiştir. 1897'de 20 km'yi aşan mesafedeki gemilere sinyal verilirken 1901'de İngiltere ile Amerika arasında Atlantığı aşan ilk sinyaller verilip alınarak haberleşme köprüsü kurulur. Amerikalı Lee De Forest, üç elektrotlu lambayı icat eder. Böylece dalgalarla ulaşan insan sesi, yeniden oluşturulup telefon tipli bir amplifikatörden dinlenilebilir.

Gelişmelere resmî ilgi de vardır. İngilizler, yirminci asra girmeden telsiztelgraf sinyal kampanyasını kurup adına da Marconi'nin Telsiz-Telgraf Kampanyası adını verirler. ABD ise 1910 yılında "Telsiz Gemi Yasası"nı çıkartarak bu yolla yapılan haberleşmeye düzenleyici kayıtlar getirir. Telsiz haberleşmesinin ilk çarpıcı yararı 1912 yılında batan Titanic transatlantiğinde yaşanır. Zira radyo haberleşmesi ile Titanic'ten 705 kişi kurtarılmıştır.

Denemelerine başkalarının buluşlarını da katan Marconi, 1919'da ilk radyo istasyonunu kurar. Fakat sürekli ilk radyo vericisi, 2 Kasım 1920'de ABD'de çalıştırılır. Aynı ülke, 1921'de 4, 1922 Aralık'ında ise 392 istasyonu faaliyete geçirir.. ABD, serbest piyasa anlayışı ve özgürlüğün ürünlerini almaktadır. Düzenli radyo yayınları İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği'nde 1922, Almanya'da 1923, Arjantin, Avustralya, İtalya, Japonya, Norveç, Yeni Zelanda, Hollanda, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya, Güney Afrika Birliği'nde 1927'de başlar (Alplaçın 1978, Aziz 1981, AnaBritanica 1993, Bender 1997, Jeanneney 1998).

2. Bizde Radyo Yayınları

İşte Türkiye'de de ilk radyo yayını, 1927'de başlamıştır. Yabancı bir firma, "Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi" adında ortaklık kurar. T.C. Hükümeti, 1926 yılında 10 yıllık bir sözleşme ile bu şirkete Ankara ve İstanbul'da iki radyo verici istasyonu kurma ve işletme hakkını tanır. "Haberleşme sistemini tekelinde bulunduran" hükümetin, yabancı şirket eliyle başlattığı çalışma üzerine İstanbul Radyosu (Eylül 1927) 1200 m., Ankara Radyosu (6 Mayıs 1927) 1554 m. üzerinden yayın yapmaya başlar (Kocabaşoğlu 1980, Aziz 1981, Jeanneney 1998). Tabii biz 1927'de iki istasyon kurmaya çalışırken; Amerika, 1925'te 575, 1938'de 650 istasyon kurmuştur (Aziz 1981, Jeanneney 1998).

Kapitülasyonları kaldıran, demiryolu, limandemiryolu işletmeciliği vb. her türlü yeraltıyeryüzü işletmelerde yabancı hakimiyeti ve imtiyazlara son vermeyi düşünen Türkiye, radyo konusunda kaldıracaklarına bir yenisini eklemektedir. Çünkü bu teknik bir iştir. O sahada yeterli bil-giteknik birikim ve altyapımız yoktur. Öyleyse, ya altyapıyı hazırlayıcaya kadar bekleyecek veya bir yandan hizmet getirirken diğer yandan yerli yeterlilik hazırlanacaktır. Hükü-

Bir Radyo Alıcısının Serencamı (133-139).

met ikincisini tercih eder. Başlangıçta radyo yayınlarının önemi iyi kavranamamıştır. Fakat sonra önemi anlaşılmaya başlayınca, yabancı firma ile yapılan sözleşmenin süresi dolmadan 1933'te bu araçların devletleştirilmesi için çalışma başlatılır (Aziz 1981). 1936'da yayın yönetiminin PTT'ye devredilmesi kararlaştırılır. Şirketle sözleşme bozulur. Ama yine de devir teslim işi 1938'e kadar sürer. Yayın yönetimi işi bundan sonra belirli kurumlar arasında el değiştirecek, ama hep resmî olacaktır. 1940-1964 arasında BasınYayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, 1964'ten sonra ise aynı yıl 359 sayılı yasayla kurulan TRT'nin yönetimine verilecektir. TRT, adında var olan ikinci yayın aracı televizyonu 1966-1967'de Ankara içinde 5 kw.lık bir güçle gayet dar bir alanda faaliyete geçirecektir. Ancak bu sınırlı yayın 1972'den sonra yayılmaya başlar. 1976'da televizyon 376 kw., 1980'de 1819 kw. lık bir güç düzeyine çıkartılır. Günümüz için özel radyo ve televizyon kurumlarıyla Türkiye, kabuğunu sivil yapıda çoktan çatlatmış bulunmaktadır. Dünyada 1960'larda televizyon, kitle haberleşme aracı olarak altın çağını yaşarken, Türkiye'de görüntüye dayalı elektronik haberleşmenin yapılıp yapılamayacağı tartışılması artık buruk bir hatıradır. Elbette kuşkucu bir ürkeklikle genele şüpheli bakış, kontrolde aşırılık ve geriliği getirmektedir. Burada TRT'nin 1964'te kurulmasına karşılık, Reichs Rundfunk Gesellschaft (RRG,Almanya)'ın 1925, British Broadcasting Corporation (BBC,İngiltere)'un 1927'de, Ente Italiano Auditione Radiofoniche (EIAR)'n 1928'de kurulduğu bilinmelidir (Jeanneney 1998).

İşte 1927'de Konya'da dinlenilmek istenilen bu "Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi" adlı yabancı ortaklığın radyo yayınlarıdır.

3. Konya'ya Bilinen İlk Radyonun Alınması

Ankara ve İstanbul Radyoevlerinden yapılacak yayınları duymak heyecan vericidir. Ama nasıl dinlenecektir? Acilen bir radyo alıcısına ihtiyaç vardır. Türkiye'de tam sayısı bilinmemekle beraber biriki bini geçmediği tahmin edilen ilk alıcılardan birine sahip olunması gerekmektedir (Aziz 1981). 1927'de radyo alıcısına sahip olmak kolay bir hadise değildir. Bir kıyas olsun diye belirtmek gerekirse, ABD'nin 1927'deki radyo alıcısı 6,5 milyondur. Bu sayı 1938'de 26, 1939'da 31 milyon olmuştur. Sebep açıktır. 1927'ye kadar devlet, hiçbir şeye müdahale et-

memiş, vericiler üzerinden vergi almadığı gibi izini de gerekli görmemiştir. Ancak 23 Şubat 1927'de Radyo Yasası çıkarılıp, Federal Radyo Komisyonu'nu kurarak izinkontrol (ahlâka uygunluk açısından), verici gücünün denetimine başlanır (Jeanneney 1998).

Konya Ticaret Odası (KTO), ilgi duyduğu bu alete ulaşmak istemektedir. Onun için Oda Yönetimi, radyo temini konusunu görüşür ve almaya karar verir. Bu iş için de oda üyelerinden Ahmet Hamdi Bey görevlendirilir.

"Altı lambalı" radyo, İstanbul'dan alınacaktır. Aslında alım yeri de düşünülmüştür. Burası "Azarya (?) Telgraf ve Telefon Fabrikası" bayi-i veya diğer acentelerden biri olacaktır. Fiyatı dört yüz elli liradır. Yalnız masraf olarak 450 lira yetmemektedir. Zira pek çok faydasının görüldüğü broşüründe açıklanan bir de akümülatörle telsiz alıcısının desteklenmesi gerekmektedir. Akümülatörün değeri ise elli liradır. Böylece toplam beş yüz liranın Ahmet Efendi'ye verilmesi uygun görülür. Yalnız karara, radyo için alınacak beş yüz liranın kaynağı da yazılmadan edilemez. Çünkü yarı resmî oda bütçesi hazırlanırken akümülatörlü telsiz alımı için bir karşılık konulmamıştır. Ama çalışmalarının ürünü olarak gelir, tesbit edilenden fazla toplanmıştır.

Heyetin gözönünde tuttuğu bir durum daha vardır: Radyo alıcısını teminde Ahmet Hamdi Efendi'yi yalnız bırakmamak. Onun için İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Sanayi Şubesi Müdürlüğü'ne, Ahmet Hamdi'ye yardım etmelerini sağlamak üzere iki mektup yazılacaktır. Mektupların birisi odadan, diğeri de odanın resmî üst kurumu durumundaki Mıntika Müdürlüğü'ndendir. Kısa bir tahlile tabi tutmadan önce kararın yeni yazıyla sunulmasında fayda vardır: "Radyo makinesinin mübaya'ası için odadan bir memurun ta'yin ve i'zamına dair karardır.

Odamız için iştirâsına lüzum görülen telsizlerden altı lambalı cihazın tercihi ve İstanbul'a azîmet idecek olan a'zâdan Ahmed Hamdi Bey'e derûnî izahnâme beyan olunan tam tertipli altı lambalı cihazı gerek Azarya (?) Telsiz Telgraf ve Telefon Bayi'inden ve gerek diğer acentelerden mübaya'a itmek üzere selâhiyet i'tâsiyle mezkur telsiz bedeli olan dört yüz elli lira ile (bir kelime okunamadı) tarafından icâd ve pek çok fevâidi görüldüğü izahnâmede bil-

dirilen akümülatörle techîzi ve mezkûr âletin kıymeti olan elli liranın ilâvesiyle cem'an mü-mâileyh Ahmed Efendi'ye avans olarak beşyüz lira virilmesi tensib idilmiştir. Bütcenin tanzimi esnâsında bunun için bir karşuluk vaz' olunmamış ise de hey'etimizin semere-i sa'yiyle vâridâtımız bütçedeki vâridâtın hayli fazla zuhur ve tahsilat icrâ olunduğu tetkikâta anlaşıldığından bu beşyüz liraya fazla vâridâtın karşuluk tutulması ve bu hususta Ahmed Hamdi Bey'e muâvenette bulunmak üzere İstanbul Ticaret ve Sanayi' Odası Sanayi' ?ubesi Müdüriyetine gerek odadan ve gerek Mıntika Müdüriyetinden birer mektup yazılması karargâr oldu. Fi 25 Temmuz sene 927." (Konya Ticaret Odası (KTO) Karar Defteri (KD) B 1)

Radyo alıcıları alımının "olay" olmadığı günümüz için, 72 yıl öncesinin bu durumu ciddi dikkat çekidir.

Anadolu bozkırları ortasında halkımızın; yeni teknolojiye, buluşlara kavuşma konusundaki açık arzusunun hem de 1927 Temmuz'u şartları içerisinde görmemek mümkün değildir. Bizim insanımızın yeniliği takip konusunda devletten önde gittiğinin de açık örneklerinden birisidir bu radyo alım kararı. Haberleşme ve teknolojik gelişmeyi takip etmek için esnaf ve tüccar, o dönem bir iş çevirecek seviyede sermayeyi feda etmektedir. 1927 için beş yüz lira azımsanacak bir para değildir. Bugünün değerleri ile 60.5326 Türk altını (bir Türk altını 7.21657 gr. veznindedir), dolayısıyla 436.8377 gr. altın, 258.02 Dolar, 52.81 Sterlin yapmaktadır (Semiz 1996). Maaşla kıyaslamak gerekirse 1927'de 500 lira, elli öğretmenin bir aylık maaşı değerindedir. İlkokul öğretmenlerinin 1927'de maaşları 615 lira arasında değişmektedir. Maaşlar çoğunlukla 8 lira civarında olmasına rağmen, kıyas için ortalama 10 lira kabul edilmiştir (Arabacı 1998).

Konya esnaf ve tüccarının yeniliğe duyduğu arzu, yanında ona kavuşmak için ortaya koyduğu bir fedakârlık da sözkonusudur. Zira aynı yıl içinde radyo kararı alınmadan önce oda kayıtlarına giren iki karar, durumu az çok yansıtmaktadır. Bunlardan ilki, 27 Nisan 1927 tarihli ve Konya Telefon ve Telgraf Başmüdürlüğü'nün odadan telefon borcunu istemesiyle ilgilidir. Borç miktarı, radyoya ayrılan para gözönünde tutulursa gülünç sayılabilir: Onbeş lira otuzbeş kuruş. Oda, telefon borcunu ödemeyi kararlaştırır (KTO KD). Fakat borç bitmemiş-

tir. Yaklaşık bir buçuk ay sonra telefon borcu konusu tekrar karar defterinde yer tutar. Zira Merkez Telgraf ve Telefon Müdürlüğü, 31 Mayıs 1927 tarihli yazısıyla abone bedellerinin ödenmesini istemiştir. İki telefon hattı için istenilen toplam bedel, otuz liradır. Fakat oda bütçesinde otuz liralık telefon tahsisatı yoktur. Ama telefon hatlarının kapatılması da doğru değildir. Çıkış yolu, "mefruşat tahsisatından" her iki hattın bir yıllık abone bedelini "münâkale"de (aktarma) bulunur (KTO KD).

Halbuki 1927 yılı telefon görüşmeleri Konya'da ancak şehir içinde geçerlidir. Şehirlerarası görüşmeler yapılamamaktadır. Bu durum ne yazık ki 11 yıl sonra 1938'de de devam etmiştir (Cumhuriyetin XV. Yılında Konya 1938). 1938'de şehir içi telefon görüşmelerinin yapılabilmesi için Konya'ya "iki yüzlük" telefon santrali getirilip faaliyete geçirilir. Demek ki, 1938 öncesi dahili telefon hattı daha azdır. Şehirlerarası telefon görüşmelerin yapılabilmesi içinse, KonyaAfyon arasındaki "iki bakır tel" in tamamlanarak uzatılması gerçekleştirilmiştir. Ama henüz şehirlerarası telefon görüşmesi yapılamamaktadır.

Şehirlerarası görüşmelerin Birinci Cihan Harbi yıllarında olduğu gibi telli, mors alfabeli telgraf aracılığıyla yapıldığı; telefonun şehir içinden çıkamadığı bir zamanda, telsiz alıcıya heves edilmesi ve onun için fedakârlık yapılması anlaşılabilir bir durumdur.

Burada "altı lambalı radyoya niçin bir de akümülatör alınmıyor" sorusu sorulabilir. Konya'nın bilinen ilk radyosuna akümülatör gereklidir. Çünkü 1920-1930'lu yıllarda kasaba ve şehirlere normal şehir cereyanı verilememektedir. Normal elektriğin bütün kasabalara verilebilmesi için bir yarım asır daha beklenmesi gerekmektedir. O yıllar bazı il ve ilçe merkezlerinde motor gücü ile işleyen elektrik üretim merkezleri vardır. Fakat son derece sınırlı ve yetersizdir. Konya'da elektrikle ilgili bilinen ilk kuruluş, Konya Elektrik Şirketi'dir. 1918 yılında kurulmuştur. Yeri, bugünkü Orduevi Bahçesi kuzeyindeki yol kavşağı ile Şehitler Anıtı arasında idi. İlk zamanlar 220 voltluk cereyan verilirken İstiklal Harbi yıllarında 110 volta düşmüştür (Es 1971). Sudan elektrik üreten santraller ise henüz lükstür. 1927'de Konya'da elektrik "tesisâtı"na ait bir inşaat, Dere'de henüz yapılmaktadır. Babalık gazetesi Dere'de yapılmakta olan elektrik tesisatına ait inşaat ve ame-

Bir Radyo Alıcısının Serencamı (133-139).

liyâtı incelemek üzere Belediye Reisi Kazım ile Konya Ovası Sulama İşletmesi Müdürü'nün gittiğini haber vermektedir. (Babalık 6 Haziran 1927). Santral 1929 yılında faaliyete geçmiş ve Konya Belediyesi'ne devredilinceye kadar, şehir cereyanını temin etmiştir. "Dereköy HidroElektrik Santrali" adını taşıyan santral, "Konya Elektrik Türk Anonim Şirketi"ne aittir. Şirket 1924 yılında kurulmuş, başta Özel İdare adına Vali İsmail İzzet, Belediye Reisi Musa Kazım (GÜREL) olmak üzere yerli yabancı 39 ortaklıdır. Şirket 1947 yılında kendini feshederek işi Belediyeye devretmiştir (ES 1971). "Elektriğin, Konya ve çevresine girişi" 1929 yılındadır. "Elektrik tesisâtı, şehir aydınlığa" ancak 1929'da kavuşturmuştur. Yalnız elektrik, sadece "tenvir" (aydınlıkta) işinde kullanılmaktadır. Durum bu olunca, radyo alıcısını çalıştırabilmek için, güç kaynağıyla beraber almak zorunludur.

Belediye, Hususi İdare ve şahsi aksiyonlarla kurulan Konya Elektrik Anonim Şirketi, santral tesis etmiştir. Santralde Dizel ve Lânk marka 545 beygir gücünde makineler çalışmaktadır. 1938'de santralden elektrik alan abone miktarı üç bin üçyüz yirmidir (Cumhuriyetin XV Yılında Konya, 1938). Bu rakamın sadece aydınlatma maksadıyla olduğu ve nüfusa göre son derece az bulunduğu bilinmelidir. Üç bin üçyüz yirmi abonenin almış olduğu elektrikle Konya şehir merkezinin en fazla üçte birinin evine elektrik ışığının girdiğini tahmin edebiliriz. Gazyağı ile yanan idare ve lâmbaların isli sarı ışığı yanında elektrik lüksünün yaygınlaşabilmesi için daha on yılların geçmesi gerekecektir. Üstelik daha evinde gaz lambası olmayanlar da vardır. Konya Lisesi Edebiyat Öğretmeni Hasan Rüştü (OKUMUŞGİL, Ö. 1936) bunlardandır. Geceleri ay ışığından faydalanan bu şair öğretmen, onun için "Allah'ın kamerası (ay) / Fukarânın feneri" demektedir (Arabacı 1991).

4. Radyo Kullanmak Zor İş

Peki, Konya Ticaret Odası, radyoyu alabilmiş midir? Odanın 5 Teşrinievvel (Ekim) 1927 tarihli kararından öğrendiğimize göre radyo alınmıştır. Fakat çalıştıramadıktan sonra alınması yeterli midir? Şimdi de düzenli çalıştırılması dert olmuştur. Zira radyo bir türlü doğru dürüst çalıştırılmaz. Devrine ve bütçesine göre büyük meblağları harcayarak "radyo cihazı"nı almak, akümülatörle takviye etmek yetmemiştir.

Bu müthiş makineyi bir de işe yarar şekilde kullanmak gerekmektedir. Oda ise, radyoyu aldığı halde kullanamamaktadır. Onun için Konya'daki tekniközel okullardan "Traktör Makinist Mektebi" Müdürü'nün radyo cihazını bir düzene sokup, kullanımını memurlara öğretmesi kararlaştırılır. Bu emeğin maddî karşılığı da ödenecektir. Elbette beş yüz liraya radyo alan kurumun, memurlarına radyo kullanım kursu verdirmek için "münâsip bir ücret"ten kaçınması sözkonusu değildir. Konya Ticaret Odası'nın konuyla ilgili kararı şöyledir:

"Oda Sicil Memuru Mehmed Hilmi Efendi'nin telsiz telefon radyo cihazının Sıdkı Beğ tarafından hâli intizâmına getirileceğine dair 5 Teşrinievvel sene 927 tarihli takrîrine müttehiz kararır.

Ticaret Odası'nca mübaya'a idülüp bir dürlü hâli intizâmında işlemeyen radyonun tahtı mükemmeliyet ve intizâmında işlemlerini deruhteden Traktör Makinist Mektebi Müdürü Sıdkı Bey'in teklîfi Mecliste kıraet idilmiş icâbı keyfiyet lede'lmüzâkere mümâileyhin teklîfi birkaç liraya inhisâr iden masârîfın ihya idilmekde olan Ticaret Mahfilince mümâileyhe oda memurînî RADYOYU işletebilecek vaz'iyete getirinceye kadar i'ta idilecek münâsip bir ücretten başka bir şey ihtiva itmediğinden teklîfi vâkı' müttefikân kabûl idilmiştir. 5 Teşrinievvel sene 927" (KTO KD Belge II)

Odanın memurlarına verdiği radyo kullanma kursu ne derece başarıyla sonuçlandırıldı, bilmiyoruz. Ama 1927'li yıllardan sonra radyonun varlıklı ailelerin evine girmeye başladığını tahmin etmek güç olmasa gerektir. Almaya güç yetiremeyenler de birinin radyosu etrafında toplanarak "acans" (ajans) haberlerini dinlemektedirler.

Fakat 1940'lı hatta kasaba ve köyler hesaba katılırsa 1970'li yıllar için akümülatör, pil bataryaları önemli bir konudur. Normal şehir cereyanı olmadığından mecburen radyosunu dinlemek isteyen, akümülatörü doldurtmak zorundadır. Son dönem tarihimizi gözleme dayalı olarak romanlaştıran ünlü yazarlarımızdan Tarık Buğra (Ö.1994)'nın ilk eserine Akümülatörlü Radyo adını vermesi onun için sebepsiz değildir. Buğra, Şehir Tiyatrosu'ndan geri çevrilen bu tiyatro çalışmasının insanlarını, daha sonra "romana döker" ve 1948'de tefrika ettirir. Yalnızlar adını taşıyan romanında elektrik ve akü-

mülatörlü radyo, yine belirli anların vazgeçilmez vasıtası durumundadır (Buğra 1994).

Türk toplumunun, İkinci Dünya Harbi'ni, 1960, 1971 ihtilâllerini ilk duyduğu vasıta şüphesiz radyo olmuştur. Yarım asırlık bir döneme iletişim aracı olarak âdeta damgasını vuran radyo, hâlâ kendine has alanlarda vazgeçilmezliğini korumaktadır. 1979'da radyo alıcıları kullanım vergisinin kaldırılması (Aziz 1981), televizyonun yaygınlaşmasının bir sonucu görülebilir. Radyo alıcıları zaten 1980'den sonra sayısı tespit edilemez hale gelmiştir. 1975'te PTT'ye kayıtlı tüm radyo alıcı sayısı dört milyon yüz elli dört bin yüz doksan birdir. Yalnız 1938'deki miktarın 46.236 olduğu gözönünde tutulmalıdır. 1980 sonuna göre ise rakam 1975'ten çok farklı değildir: 4.281.274. Artık radyo alıcı sayısının günümüzde nüfusumuza yakın seviyede olduğunu tahmin etmek mümkündür (Aziz 1981).

Günümüzde sözkonusu olan; radyo alıcıları, onların albenili çeşitleri değildir. 1990'dan sonraki gelişmeler doğrultusunda şehir ve kasabalara radyo evleri kurulmaktadır. Özel radyo istasyonları; TRT, Polis, Meteoroloji radyoları dışında hızla çoğalmıştır. Konya'da da onlarca özel radyo evinin açılmış olması, 1927'den 1998'e geldiğimiz nokta açısından bir hayli önemlidir. Konya Emniyet Müdürlüğü Güvenlik Şubesi Basın Bürosu'ndan 29 Mayıs 1998 günü aldığımız bilgiye göre; Konya il merkezinde; yerel yayın yapan 15, bölgesel yayın yapan 2 olmak üzere toplam 17 radyo evi vardır. Kazalarda ise; Akşehir'de 2, Beyşehir'de 3, Cihanbeyli'de 2, Çumra'da 1, Ereğli'de 5, Hüyük'te 2, Karapınar'da 3, Kulu'da 2, Seydişehir'de 1 olmak üzere 21 radyo evi bulunmaktadır. Konya merkez ve kazalar toplamı bu yıl için 38'dir.

Burada radyo alıcısı için harcanan emeğin, radyo evi kurmaya denk geldiğini söylemek abartı olmasa gerekir.

Burada üzerinde durulan 1927'nin radyo alma ve kullanma çabası, geçmişin hoş bir hatırasıdır. Netice itibarıyla, teknolojik ürün takibi ile ilişkilendirilebilir. Yalnız artık, baş döndürücü süratle gelişen teknolojiye yetişme endişelerinin yerini, teknolojiyi üreten bilim ve bilimi üreten bilimsel düşünceye sahip olma kaygısının alma zamanı çoktan gelmiştir. Artık çabaların bu sahaya sevkî, kafaların bu yönde yorulması-na ihtiyacımız vardır.

DİPNOTLAR

Bu okul, bilinen ilk özel sürücü kurslarından-
dır. KTO KD, C.I, s. 4, KN:109'a göre 8 Teşri-
nisani 1926 tarihinden önce bir şoför mektebi
açılmıştır. Adı "Otomobil, Traktör, Makinist
Mektebi"dir. Yeri, "Çingâneler Sokağı Demir-
ciler içinde" kiralanan bir mekandır. Talebe ba-
şı, aylık on beş lira aldığı için KTO, odaya
kaydolup abone bedeli ödemesini ister. Yukarı-
da metin içinde verilen "Traktör Makinist
Mektebi"nin ismi farklıdır. Ayrıca 1927 Ma-
yıs'ında gazetelere reklam veren bir "Cumhuri-
yet Şoför, Ziraat ve Makinist Mektebi" bulun-
maktadır. At Pazarı'ndaki Dedeler Oteli'nde
bulunan bu okul, reklâm verdiği sıra üçüncü
devre talebelerini toplamaktadır. Bkz. "Cum-
huriyet Şoför, Ziraat ve Makinist Mektebi",
Babalık, S.2330, 24 Mayıs 1927/22 Zilkâde
1345, s. 4. Bu şoför okulu KTO'na müracaat e-
derek üçüncü sınıftan dördüncü sınıfa indiril-
mek ister. Çünkü sermayesi üçüncü sınıfa dahil
olacak seviyede değildir. KTO da, 12 Kanunu-
evvel 1927 tarihli kararıyla isteğini kabul eder.
Bkz. KTO KD, C.I, s. 117, KN:456. Şu halde
eldeki mevcut bilgilere göre 1926/1927'de Kon-
ya içinde faaliyet gösteren birden fazla şoför o-
kulu bulunmaktadır.

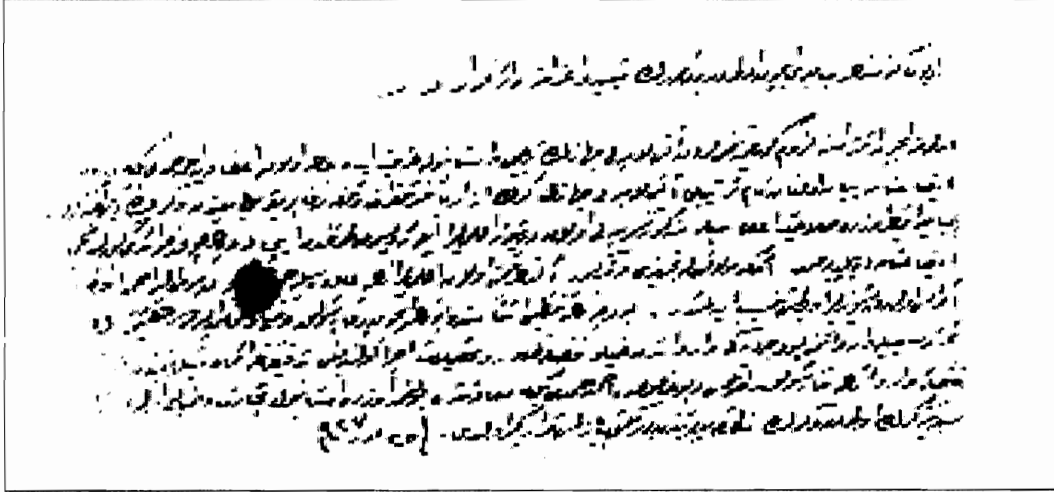
KAYNAKLAR

- Alplaçın O (1978) Radyonun Mucidi Marconi,
İstanbul.
AnaBritannica (1993) C.26, İstanbul
Arabacı C (1991) Millî Mücadele Dönemi
Konya Öğretmenleri, Konya
Arabacı C (1998) 1900/1924 Yılları Arası Kon-
ya Medreseleri, Konya Ticaret Odası Yayını,
Konya.
Aziz A (1981) Radyo ve Televizyona Giriş,
Ankara,
Babalık gazetesi (1927), S. 5, 2410, 6 Haziran,
Konya
Bender L (1997) İcatlar, Nurettin Elhuseyni
(cev), İstanbul.
Buğra T (1994) Yalnızlar, İstanbul.
Cumhuriyetin XV Yılında Konya (1938), İst-
anbul.
Es S (1971) Büyük Konya Ansiklopedisi, Ye-
ni Konya, 19,26 Temmuz.
Jeanneney, JN (1998) Başlangıcından Günü-
müze Medya Tarihi, Esra Atuk (cev), Yapı
Kredi Bankası Yayınları, İstanbul.
Konya Ticaret Odası Karar Defteri, C.I, KTO
Arşivi, Konya.

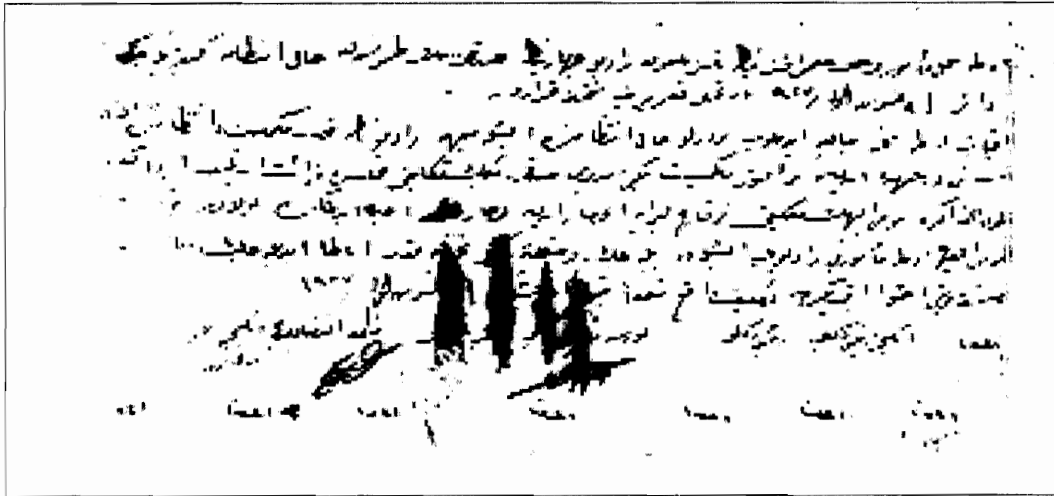
Bir Radyo Alıcısının Serencamı (133-139).

Semiz Y (1996) Atatürk Döneminin İktisadî Politikası Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Konya.
Belge:I KTO Karar Defteri, C.I, s.50, Karar No: 167.

Belge:II KTO Karar Defteri, C.I, s.78, Karar No: 303.□

Belge I: KTO.KD-s. 50, KN: 167.

Belge II: KTO.KD-s. 78, KN:303.